

TEMELJ TEILHARDOVIH MISLI

Dr Stjepan Doppelhammer

O Teilhardu de Chardinu mnogo se piše u cijelom svijetu pa tako i kod nas. Njegove misli mnogi tumače na svoj način. Jedan članak kod nas imade u svom naslovu riječi »Jezuit koji stvara novoga boga« (Vjesnikov »Izbor«, br. 1, str. 40): No o Teilhardu se ne može pisati bez poznavanja njegove osnovne orijentacije. Ona baca svjetlo na čitav njegov rad. A Teilhard je bio duboko i iskreno pobožan. Treba samo uzeti u ruke njegovu knjigu »Le milieu divin«, koju nazivaju modernim Tomom Kempencem. To nam je vrlo lijepo pokazao Ladislaus Boros u svom članku pod gore navedenim naslovom »Die Grundlage des Denkens von Teilhard«, koji iz »Orientierung« (Zürich 1964/5) prenosi »Der große Entschluß« (Juni 1964, str. 408—414).

Boros ponajprije kaže: »Želimo prodrijeti do one središnje točke nutarnje Teilhardove osobnosti, u kojoj se sve njegove izjave zauzlavaju. Istom se tada možemo zapitati na kojoj se razini rasprava s Teilhardom mora uopće kretati«.

Prvom odsjeku Boros daje naslov »Nauka ili svjedočanstvo« te kaže: »Teilhardu je vrlo mnogo bilo stalo do toga da njegovi čitatelji izjave o njegovu tumačenju svijeta pravo prosude... U *Le coeur du problème* piše on o svom djelu o tumačenju svijeta: 'To je jedno svjedočanstvo moga života, jedno svjedočanstvo, koje bi tim manje mogao prešutjeti, kad sam ja jedan od malo ljudi koji to mogu dati'. U uvodnim recima malog spisa, ali koji možda spada u najznačajnije koje je Teilhard ikada sastavio (*Commen je crois...*), stoji slijedeća rečenica: 'Ovi retci neče prikazivati nikakvu teoriju, nego jednostavno ocrtati razvitak jednog osobnog iskustva«.

Na jednom drugom mjestu te iste knjižice »*Comment je crois*« (»Kako ja vjerujem«) Teilhard govori: »Originalnost moga uvjerenja sastoji se u tome da ono ima korijen u dvama područjima života, koja se obično smatraju kao protuslovnja. Po svom temperamentu i po mojim stručnim studijima ja sam jedno dijete zemlje. Budući da me je tako život postavio u živo središte dvaju svjetova, čiju teoriju, čiji jezik i čije osjećaje poznam iz iskustva, nisam u sebi podigao nikakvu unutarnju pregradu. Što više pustio sam da dva prividno oprečna utjecaja u mojoj nutrini potpuno slobodno jedan na drugoga djeluju. Sada pak, nakon što sam trideset godina posvetio nastojanju za nutarnjim jedinstvom, nalazim se na cilju toga poduhvata i imam utisak da se u meni izvršila sinteza između obih struja. Jedna drugu nije uništila. Danas vjerojatno vjerujem pravije nego ikada u Boga i sigurno više nego ikada u svijet«.

Sad Boros ukratko prikazuje tu Teilhardovu sintezu. On kaže: »Stvaranje i evolucija za Teilharda nisu protuslovne stvarnosti... Čovjek je 'k sebi samoj dospjela evolucija'... Svemir kao razvojna jedinica teži sve više skupa, sve više se zaoštrava. U čovjeku se evolucionirajući proces konačno suzava. S prodorom u duhovno evolucija se zauvijek u čovjeku zgušnjava.

U svjetlu te dosljedno promišljene evolucione nauke ukazuje se naša sadašnjost kao jedna apsolutna prekretnica, ne samo u povijesti svijeta nego također u povijesti čitavog svemira. Pojedinci počinju jedan drugome te-

žiti. Sve gušća mreža duhovnih veza raspliće se među njima. Skupine, jedinice, narodi, porodice naroda i rase počinju sve jasnije opstojati jedni za druge, sve otvoreniji, predaniji, za subistvovanje sposobniji. Kod toga se očito radi o jednom planetarnom 'uvijanju', o jednom sveobuhvatnom spajanju čvječanstva. Razvoj života pred našim očima zauzima jedan novi zalet. Jedna nova, višega stupnja sinteza bivstvovanja je u nastajanju. Evolucija se zgušnjava u jednu jedinu strijelu, strijelu sveobuhvatne ljudske zajednice. Ali po toj konvergentnosti čovječanstva ne smiju doći u pitanje neprocjenjive vrednote osobe. Ona ne smije ugušiti najveću tekovinu evolucije, naime ljudsku osobnost, i dovesti do jednog totalitarizma. Jedno samo političko-pravno ujedinjavanje čovječanstva ne može s druge strane nikada zadovoljiti u ljudskoj duši duboko probuđene težnje za organskim jedinstvom. Zadnja konvergencija svemira, koja se treba u čovječanstvu odigrati, ne može se, dakle, nikako izvršiti u samom čovječanstvu.

Za Teilharda tu ostaje otvorena jedna jedina mogućnost: Čovječanstvo se mora ujediniti po nečemu, što nadilazi čitav ljudski rod, što je istovremeno jedno osobno biće i tako može svakom čovjeku osigurati njegovu osobnu jedinstvenost, ali što istodobno može u sebi ujediniti sve ljude, dakle — svojim konkretnim i jedino pravim imenom nazvano — po Bogu. »Na toj se točki, kako se meni čini, za nauku evolucije pojavljuje problem Boga, jer samo tako može ta evolucija... nastaviti svoj put: Bog kao sabirna točka, glava evolucije«. Zato Teilhard ovako izražava svoje vjerovanje: »Vjerujem da je svemir jedna evolucija. Vjerujem da evolucija teži u pravcu duha. Vjerujem da se duh usavršava u osobnome. Vjerujem da je usavršenje osobnoga univerzalni Krist«.

Temeljem Teilhardove misli Boros smatra njegovo molitveno iskustvo: »Temeljna Teilhardova misao težnja cjelokupnu evoluciju svijeta shvatiti religiozno, što znači kao sjedinjavanje svijeta u Kristu, leži duboko ukotvljena u njegovoj mislenoj individualnosti. U njegovu životu postoji jedna temeljna struja molitvenih iskustava. Njegovo naučno nastojanje samo je izražaj te najosobnije temeljne struje njegova života. Ako želimo doprijeti do najdubljih izvora njegova mišljenja, moramo pokušati ocrtati povijest tih molitvenih iskustava«.

Boros donosi najprije jedan primjer iz Teilhardove najranije mladosti, koji se nalazi u njegovu djelu *Le cœur de la matière*. Teilhard pripovijeda: »Sigurno nisam bio više star od šest ili sedam godina, kad sam se već osjetio privučen od materije, točnije rečeno, od nečega što u srcu tvari zrači. U posjedovanju svoga 'željeznog Boga' češće sam se povlačio. Željeznog, kažem. Sa začudnom točnošću još danas gledam niz svojih idola. Tu je bio komad željeza od pluga, koji sam brižno sakrio u jednom kutu dvorišta. Kasnije su to bili odlomci granata, koje sam sakupljao na susjednom strjeljištu. Danas se moram na to smijati. Ali u isto vrijeme moram priznati da ta instiktivna gesta, kojom sam kao dijete u pravom smislu riječi obožavao komad kovine, ipak u sebi sadrži jedan intenzivni dar i jednu veliku težnju. Moju čitavu kasniju duhovnost treba tumačiti kao razvitak te geste. Ali kako je bilo veliko moje očajanje, kad sam jednog dana otkrio, da je moje željezo pokazalo rđu. Tada, da se utješim, tražio sam nadomjestak drugdje. Mnogo puta u jednom plavom plamenu, tako tvaran a istovremeno tako neshvatljivo čist, koji je nad cjepanicama u kaminu poigravao. Češće u nekom naročito prozirnem i šarolikom kamenu, u kvarcovim i ametistovim krista-

lima ili u svjetlucavim kalcedonovim ulomcima, kako sam ih mogao naći u svom rodnom kraju«.

U molitvenoj svijesti Teilhardovoj prema tome nema nikakvog rastavljanja između materijalne stvarnosti svijeta i sfere religioznoga. Krist je svagdje prisutan, kako to pokazuje jedan naročiti Teilhardov tekst. Stoga je svijet u neprestanoj preobrazbi. On je uronuo u polagani evolucionni uspon u samoga Krista. Prema tome Teilhard može govoriti o jednoj »kozmičkoj misi«. U vrijeme jednog svog istraživačkog putovanja u Kini, na blagdan Kristova Preobraženja 1923, boravio je on u pustinji Ordos, bez kruha, bez vina i bez oltara. Tada je usred azijske pustinje služio »Misu svijeta«:

»Budući da, moj Gospodine, opet jednom u stepama Azije nemam kruha, vina niti oltara, uzdignut ću se iznad tih simbola do čistog veličanstva stvarnoga i prikazujem tako, ja, svećenik na oltaru cijele zemlje rad i patnju čitavog svijeta. Primi, Gospodine, cjelokupnu hostiju stvaranja, koja je od tebe privučena stupila u pokret. Primi je u svoje ruke, u svoje svagdje prisutne ruke, koje drže sve prošlo i buduće te dotiču ono što je u nama najnesхватljivije i najnutarnije.. Izgovori nad njom preko mojih usta tvoju dvostruku, djelotvornu riječ. Iznad svega života, koji klija, raste, cvate i dozrijeva, reci: to je moje Tijelo. I iznad svega mrtvoga, što se troši, vene i prolazi, zapovijedi: to je moja Krv. I sada, Isuse, sakriven pod silama svijeta, nisi li stvarno sve za mene postao, sve uokolo mene i sve u meni samome. Preobraženi Kriste, tajanstveno skriveni utjecaju u materiji, zasljepljujuće središte, u kom se zauzlavaju nebrojene niti mnogostrukoga. Neumoljiva moć poput svijeta i topao poput života. Tvoje tijelo u svojoj punoj pretežnosti, što znači svemir, po tvojoj moći i po mojoj vjeri postalo je kozmička topionica, u kojoj sve propada, da se ponovno rodi. Tome se tijelu danas posvećujem, sa svim svojim sposobnostima, koje je tvoja stvaralačka djelatnost dala da iz mene izniknu, sa svojom premalenom znanošću, sa svojim religioznim obvezama i cjelokupnošću svoga ljudskog uvjerenja, da u njemu živim i umrem«.

Slične je osjećaje Teilhard izrazio i u jednom svom pismu: »Danas je more sivo. Zrak i more. Gusta, živa vodena površina, pod kojom život kuca i gmizi, glatko i zbijeno poput elementa, koji ga nosi. Čudim se nad likom i divnim lijetom galeba. Kako je ta ptica nastala? Najveća slaboća našega duha jest, što ne osjeća najveće probleme, jer nam se ukazuju u vrlo poznatim oblicima. Koliko sam mnogo vidio galebova, a da nisam opazio tajnu, koja s njima lebdi. Neka mi Bog udijeli dar, da uvijek kao opijen slušam beskraju muziku stvari i drugima omogućim da ih čuju«.

O tom duhovnom liku Teilharda svjedoče njegovi prijatelji. Boros donosi nekoliko izvadaka iz malog svećišća Helmutha de Terra »Moj put s Teilhard de Chardinom«. Pisac pripovijeda o svojim istraživačkim putovanjima s Teilhardom po sjevernoj i srednjoj Indiji, Burmi i Javi. On između ostaloga kaže: »Usred pustinje mogao sam u Teilhardovu društvu uvijek nešto osjetiti od njegovog mističkog proživljavanja prirode, prislušivanje i iščekivanje životinjskih glasova, koje ga je nekad vrlo raspoložilo... Jednom smo išli kroz gustu šikaru u sjeni golemog drveća, kad mi je nenađano palo na pamet, da je to bilo poznato lovno područje, gdje smo mogli svaki čas susresti jednu panteru. Pomisao nenaoružan biti izručen jednoj takvoj grabežnoj životinji, obuzela me s tjeskobnom odgovornošću za moga prijatelja. S takvim tjeskobnim osjećajima koracajući pred njim mislio sam da

kod svakog šuškanja u šikari tamne šume čujem jednog grabežljivca tako da sam imao namjeru savjetovati na povratak. Kad sam se okrenuo prema svo-
me pratiocu, da mu saopćim svoje bojazni, ugledao sam ga kako mirno stoji,
očiju privezanih na jedan grm, iz kojeg se moglo čuti žestoko praskanje gra-
na. Nehotice sam ga uhvatio za ruku. 'Ta je šuma poput mora puna skrivena
života', rekao je on i pogledao me zamagljenim očima. Kako sam mogao slu-
titi da se u časovima moje tjeskobe taj čovjek nije drukčije osjećao nego
kao stvor među stvorenjima! ... Upalo mi je u oči, da su njegove noge bile
obuvene samo u lagane teniske cipele. Podsjetio sam ga na zmije otrovnice.
koje su u onom kraju bile osobito brojne, na što me je on čudno pogledao
i rekao da on može u laganim cipelama zemlju bolje osjećati«.